

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology
ISSN: 2147-8171
Cilt / Volume: 6 • Sayı / Issue: 10 • Sayfa / Pages: 61-86

Sa'du'llâh El-Halvetî'ye İsnad Edilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhinde Tasavvufî Kavramlar

*Sufistic Concepts in AnAnonymous Commentary of Qasida-i Burdah Attributed to
Sa'du'llâh el- Khalvatî*

Mine TAŞDEMİR

Sakarya Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Öğrencisi
Sakarya University, Institute of Social Sciences, MA
mine_tsdmr@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-9296-885X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 24.01.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 12.03.2019
Yayın Tarihi / Published : 15.03.2019

Atıf Bilgisi / Cite as: Taşdemir, Mine. "Sa'du'llâh El-Halvetî'ye İsnad Edilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhinde Tasavvufî Kavramlar", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/10 (Mart 2019): 61-86. <https://doi.org/10.5281/zenodo.2595291>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir./ This article has been reviewed by two referees and scanned via a plagiarismsoftware.

Copyright © Published by

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of
Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <http://dergipark.gov.tr/esoguifd>

Sa'du'llâh el-Halvetî'ye İsnad Edilen¹ Anonim Kasîde-i Bürde Şerhinde Tasavvufî Kavramlar²

Öz ► Bûsîrî'nin kaleme aldığı Kasîde-i Bürde, Türk İslâm Edebiyatı'nda önemli bir yere sahiptir. Eser on bölümden oluşur. Eserin bölümlerinde Peygamber Aşkî'ndan, Nefse Muhalefet'e; Medh-i Rasûl'den Mi'ra'c-ı Nebî'ye, her biri Hz. Peygamber merkezli konular işlenir. Na't türünde ele alınan bu şiirin önemi, edebi güzelliğinden öte, yazılmasına sebep olan rüya rivayeti ve şairinin yaşam hikâyesinden ileri gelir. Çalışmada Kasîde-i Bürde'nin, Sa'du'llâh el-Halvetî'ye atfedilen ancak bir müridine ait olan anonim bir şerhi incelenmiş, şerhte pek çok tasavvufî kavramın yer aldığı tespit edilmiştir. Çalışmamızda, tespit ettiğimiz bu tasavvufî kavramların bazılarında yer verilmiştir. Kavramların öncelikli olarak sözlük ve terim anlamları verilmiş, sonrasında ise bu kavramların yer aldığı bazı cümlelerden alıntılar yapılmıştır. Son olarak bu alıntılanan cümlelerin kısaca tahlili yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmayla Kasîde-i Bürde'nin muhteva ettiği tasavvufî kavramların çokluğuna ve tekrar sıklığına dikkat çekilmiş, eserin şairi ile şârihinin tasavvufî yönüne işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, İmâm Bûsîrî, Kasîde-i Bürde, Sa'du'llâh el-Halvetî, Şerh, Tasavvuf.

Sufistic Concepts in An Anonymous Commentary of Qasida-i Burdah Attributed to Sa'du'llâh el- Khalvatî

Abstract ► Qasida-i Burdah which is written by Bûsîrî has an important role in Turkish Islamic Literature. The writing consists of ten parts. Topics, such as from love to Prophet Mohammed to defiance against innerself, from praise to the Rasul to ascension of the Nebi, which all are Prophet centered, are mentioned in the writing. The significance of this poem which is written as Naat is about vision and the life story of the writer more than its literate beauty. In this research, an explanation of Qasida-i Burdah, known as written by Sa'du'llah el-Khalvatî but in reality it belongs to one of his disciple, is studied and many sufi concepts are found. Some of these concepts are mentioned in the study. After giving lexical and terminologic meaning of these concepts, some sentences that contains these concepts are quoted. Lastly, the quoted sentences are briefly explained. Moreover, thanks to this study, the abundance and occurrence of sufi concepts in the poem are demonstrated and sufi aspect of the writer and the writer of the explanation of writing is pointed out.

¹ Çalışmamızın konusunu teşkil eden şerhin mukaddimesinde, bu eserin Sa'du'llâh el-Halvetî'ye ait olduğuna dair bir bilgi olmadığını belirten Ebubekir Sıddık Şahin, söz konusu mukaddime de yer alan ifadelerden yola çıkarak bu şerhin Sa'du'llâh el-Halvetî'nin bir müridi tarafından kaleme alındığını söylemiştir. Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1997), 77.

² Bu çalışma, hazırlanmakta olan şu tezden yararlanılarak oluşturulmuştur: Mine Taşdemir, *Sa'du'llâh el-Halvetî'ye İsnad Edilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi).

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Keywords: Literature, İmâm Bûsîrî, Qasida-i Burdah, Sa'du'llâh el-Khalvatî, Commentary, Mysticism.

Extended Abstract

Na'ts are primary literary genres in Turkish-Islamic Literature subject matter of which are affection and nostalgia to Prophet Muhammad. When talked about na't, the first works coming to mind are Ka'b b. Züheyr's Kasîde-i Bürde and İmâm Bûsîrî's Kasîde-i Bürde. According to the narrative, İmâm Bûsîrî is told to write Kasîde-i Bürde after he had seen in night Prophet Muhammad in his dream and read poems to him. The poem which was first read in the dream meantime had got among the public and become famous. Kasîde-i Bürde which found favour by many art-lovers from literature to calligraphy, from architecture to ka't art has also been so much honoured by the mystics. It is known that this poem is read by some religious orders as vird (invocation). Although one of the expositions written to İmâm Bûsîrî's Kasîde-i Bürde work is imputed to a person called as Sa'du'llâh el-Halvetî, it is thought that that exposition belongs to one of his disciples. No information is found in the resources about Sa'du'llâh el-Halvetî's identity.

It is thought that the exposition which is the subject matter of the study had been written between 16th-17th centuries. In our study while examining this exposition which has various copies, the copy registered at Fâtih Library is taken into consideration. The exposition is written in naskh style and its writing is with vowel points. This exposition which is imputed to Sa'du'llâh el-Halvetî is not compilation but a verse concise form of a Persian exposition in Turkish language and it is constituted by 46 foils. In the study, it is aimed to present this exposition to the benefit of all interested researchers, primarily the literature and religious mystic researchers, and to attract attention to the satisfactory nature of Kasîde-i Bürde in terms of religious mystic as well as its literary beauty.

It may be told that this exposition which we examine in the study is considerably rich and intriguing in terms of its content; and also intriguing in terms of the religious mystical concepts in contains as well as its literary features. In this context in the study some religious mystical concepts which we think to be significant in terms of religious mystical scholarship in the exposition are given place. First the dictionary meanings of such concepts are explained, and then

their term meanings are given and then the nature of these concepts within the framework of religious mystical scholarship are mentioned. Finally some quotations are made from the poem and the exposition, and then analyses of these quotations are given place. While making the analysis of the quotations long explanations and comments are avoided and it was sufficed to contact with the main idea emphasized.

Fifteen of the religious mystical concepts found in the examined exposition are taken into the essay. It is possible to tell that among these fifteen concepts, self (nefs) is the most frequently repeated and elaborated concept. The poet dealt with the self within the framework of items such as not performing the desires of the self, the catastrophes that shall be caused by the self which is dictating wickedness, and the significance and virtue of saying stop to the self. The expositor too dealt with the metaphors which the poet made more broadly, he likened the self to a baby who should be weaned from milk, a horse which is pulled from its leash etc. and emphasized that it is a danger dictating wickedness and dragging into ruin if not stopped. One of the other concepts which is most emphasized in the exposition is love. The poet and the expositor made long evaluations over love and the lover from its positive and negative effects over the lover; nature of the lover and the nature of the genuine lover. According to them, the lover always cries. Although they give different answers to those who ask the reason of the tears, the cause of the lovers' cry is the love in their hearts. Again the poet and the expositor in these sections where they mention love, by making a reference to a race which had fallen in impossible love and who were known by their such characteristics in past times, deepened their ideas and comments on love. In the poem and its exposition, the regret and desire for forgiveness felt are expressed by the concept of "grace". The poet so much regrets for everything he is subjected because of his wickedness dictating self and by citing Prophet Muhammad's name prays forgiveness from Allah. According to him acceptance of his penitence and pray for forgiveness depends on the tie of the person with Prophet Muhammad. The poet telling that with regard to ascetism too Prophet Muhammad is the most beautiful example to his ummah, underlines that his ummah cannot take him as example with regard to ascetism like many other issues. He also expresses his sorrow he feels for he cannot follow Him in his path with regard to prayfulness either. İmâm Bûsîrî who with the concept of beauty emphasizes the unique beauty Prophet Muhammad has and this beauty is both internal and bodily beauty, tells that there

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

is no one who can be compared with His beauty. With the concept of kindness he confirms all what he tells and likens Prophet Muhammad to a delicate flower; a full moon removing the darkness of Jahilliyah and to invaluable beautiful jewels which gives beauty and ornament to the hearts of the people. The concepts such as favour, recovering, ecstasy, desire of the self, dervish, wonder and kabah-two arcs too are the primary ones of the religious mystic scholarship. It is thought that the poet who expressed his feelings towards Prophet Muhammad with these concepts is competent in the field of religious mystic as well as in the field of literature. For the expositor who at the very start of the exposition tells that he started the exposition by praying "favour" from his teacher, supports the above idea. Also that the concepts such as ecstasy, wonder and recovering which we mentioned above and which are the most important concepts of the branch of religious mystic scholarship take place in a literary poem and its exposition is intriguing for showing the nesting of literature and branches of religious mystic scholarship.

In the study, as the conclusion, it may be told that all of the religious-religious mystical concepts which are dealt with in the work overlap with the main belief fundamentals of Islam and do not constitute any contradiction with Ku'ran and sunnah. For some times verses are used in the text and sometimes it is seen that most of the hadiths which are pointed out either partially or entirely take place in the hadith resources called as "good". Also it is possible to tell that both the poet İmâm Bûsîrî and the expositor have religious mystical identities. For the facts that both religious mystical concepts are given place and ideas related with religious mystic are so much dispersed both in the poem and its exposition confirm this deduction.

1. Giriş

Na'î'nin sözlük anlamı nitelemek, iyi ve güzel şeyleri mübalağalı bir şekilde dile getirmektir. Na'î, özellikle Fars ve Türk edebiyatında Hz. Peygamber'i medheden şüirlere denir."³ Asr-ı saadetteki şâirler Hz. Peygamber'i methetmişlerdir. Ancak ilk şiir, Hz. Peygamber'den yedi asır önce yaşayan, O'nun âhir

³ Mustafa Çiçekler, "Na'î", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32: 435-436.

zaman peygamberi olacağını âlimlerden öğrenen Es'ad Ebû Kerib El-Himyeri'ye aittir.⁴ Hz. Peygamber hayatta iken kaleme alınan en meşhur medhiyye ise Ka'b Bin Zühayr'in "Bânet Suad" isimli kasidesidir. Ka'b'ın medhiyyesi "Kasîde-i Bürde" ismiyle meşhurdur.⁵ Hicrî yedinci asırda Mısır'da yaşayan El-Busîri'nin na'tı da Ka'b b. Zühayr'in kasidesi gibi İslâm âleminde büyük şöhret kazanmıştır.⁶

Kasîde-i Bürde'nin yazılma hikâyesi şu rivayetle ilişkilendirilir: Vücudunun yarısı felç olan; yürüyemez ve hareket edemez hâle gelen İmâm Bûsîrî, *Kasîde-i Bürde* adlı meşhur eserini kaleme alır ve Allah'tan şifa diler. O geceki rüyasına Hz. Peygamber girer. Rüyasında kasîdesini okumaya başlar. 161 beyitten oluşan kasîdenin 51.beytinin ilk mısrasını okur ama ikinci mısrayı bir türlü hatırlayamaz. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v):

- Oku ya İmâm! Buyurunca İmâm Bûsîrî, ikinci mısrayı hatırlayamadığını söyler. Bu cevap üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): "*Ve ennehû hayru hâlkı'llâhi küllihimi*"⁷ diyerek beyti tamamlar. Kasîdenin tamamen okunmasından sonra Hz. Peygamber (s.a.v) mübarek elleriyle İmâm Bûsîrî'nin felçli uzuvlarını mesh eder. İmâm Bûsîrî sabah uyandığında felcinin iyileştiğini fark ederek, Allah'a şükreder.

"Kasîde-i Bürde, tüm Müslümanlar arasında ilgi gören, sevilen bir eserdir. Onun birçok dile çevrilmiş olması da bunun bir göstergesidir. Türklerin de "Hz. Peygamber ile ilgili" yazılan eserler arasında en çok rağbet gösterdiği eserlerden biri olan Kasîde-i Bürde, mutasavvıflar tarafından oldukça ilgi görmüştür. Zaten Kasîde-i Bürde'nin toplum arasında bu kadar çok yayılmasının başında da mutasavvıfların zikir olarak onu ellerinden ve dillerinden düşürmemeleri gelmektedir."⁸ Okuyan hastalara şifa olacağına inanılan Kasîde-i Bürde sadece bir şiir olmakla kalmamış, şifa bekleyen nice insanın umut bağladığı neden olmuştur. Bu şiirin güzelliğine küçük de olsa güzellik eklemek isteyen pek çok şâir şerh, nazîre ve tahmîs yazmıştır. Yine birçok hat ustası, sülüs hattından

⁴ Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, (Giriş 13).

⁵ Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*, (Giriş 13-14).

⁶ Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*, (Giriş 14).

⁷ Anlamı: "Beşerdir, cümle halkın O'dur en hayırlısı!"

⁸ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleleri*, 54.

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

ta'lik hattına pek çok hatla meşk etmiş; katı' ve çini sanatkârları Kasîde-i Bürde ile ilgili nice güzel esere imza atmıştır.⁹

Kasîde-i Bürde üzerinde yüksek lisans ve doçentlik çalışmaları dâhil olmak üzere onlarca çalışma yapılmıştır.¹⁰ “Kasîde-i Bürde'ye bağlı Arapça eserler hakkında, Türkiye'de yapılan en geniş çalışma İsmail Hakkı Sezer'e aittir.”¹¹ Onun bu çalışmasında toplam 165 eserden oluşan bir listeye yer verilmiştir. Türkçe yazılan Kasîde-i Bürde şerhlerinin listesi hususunda dikkat çeken çalışmalardan biri Ebubekir Sıddık Şahin'e¹² diğeri ise Sadık Yazar'a¹³ aittir. Ebubekir Sıddık Şahin, “Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümesi” ismindeki yüksek lisans teziyle; Sadık Yazar da “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği” ismindeki doktora çalışmasıyla, kendisinden sonraki birçok çalışmaya kaynaklık etmiştir. Kasîde-i Bürde ile ilgili, yakın zamanda çalışma yapan isimlerden biri de Kenan Mermer'dir. Mermer, “Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûp–Kasîde-i Bürde Örneği” adlı çalışmasında, şerh geleneğinde üslûp konusunu Kasîde-i Bürde üzerine yazılan bazı şerhler etrafında ele almış; İmâm Busîrî'nin edebi yönü ve yaşadığı dönem hakkında geniş bilgiler verdiği bu çalışmasıyla, Kasîde-i Bürde hakkında yapılan çalışmalara bir yenisini eklemiştir.

XVI-XVII. yüzyıllar arasında yazıldığı düşünülen¹⁴; birçok çalışmada Sa'du'llâh el-Halvetî'ye isnad edilen¹⁵ ancak onun bir mürîdine ait olan¹⁶ Kasîde-i Bürde şerhi tasavvufî bakımdan zengin bir eserdir. Gerek İmâm Bûsîrî'nin (ö. 695/1296 [?]) en sevilen eseri olan Kasîde-i Bürde'sinde gerekse

⁹ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümesi*, 54.

¹⁰ Bkz. Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011). İsmail Hakkı Sezer, *İmâm Busîrî ve Bürde'si*, (Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1985). Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümesi* (Yayımlanmamış Y.L. Tezi, Gazi Üniversitesi, 1997).

¹¹ Kenan Mermer, *Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûp –Kasîde-i Bürde Örneği-*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 209.

¹² Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümesi*.

¹³ Yazar, *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*.

¹⁴ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümesi*, 77.

¹⁵ Günümüzde dahi bu yanlış devam ettirenler olmuştur. Bkz. Hussein Abdulameer Talal, *Sadullah Halvetî'nin Şerh-i Kasîde-i Bürdesi (İnceleme- tenkîtlî metin)*, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniv. S.B.E, 2016), 238s.

¹⁶ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümesi*, 77.

şârihin Kasîde-i Bürde'ye yaptığı bu şerhte¹⁷ tasavvuf ilim dalıyla ilgili pek çok kavrama rastlanmıştır. Bu çalışmamızda bu kavramların yer aldığı bölümlerden örnekler sunularak genelde edebiyat-tasavvuf, özeldede ise Kasîde-i Bürde-tasavvuf ilişkisine temas edilmeye çalışılacaktır. Söz konusu şerhi incelediğimizde, tasavvuf ilmiyle ilgilenenlerin dikkatini çekecek kadar tasavvufî kavram içerdiğini tespit ettik. Hem şâir İmâm Bûsîrî hem de şârih, eserinde tasavvuf ilim dalıyla ilgili pek çok konuya yer vermiştir. Çalışmamızda, şiirde ve şerhte tespit ettiğimiz her tasavvufî kavrama yer vermek yerine, onlardan belli başlıcalarını sunmayı uygun gördük. Makalemizde, seçtiğimiz bu kavramların önce lügat anlamlarını, sonra terim anlamlarını vereceğiz. Son olarak da kavramlarla ilgili yapılan alıntılarını kısaca tahlilini yapmakla yetineceğiz.

Tasavvufî Kavramlar:

1. Himmet

Himmet sözcüğü lügatte yardım, çalışma, emek, lütuf, iyilik gibi anlamlara gelir.¹⁸ Terim olarak himmet, Allah dostlarının olağanüstü işleri başarma kabiliyetine denir.¹⁹ Tasavvuf'ta Allah'ın, kullarına himmeti ölçüsünde ihsan ve ikramda bulunduğu inanılır. Mutasavvıflara göre sâlik himmeti ölçüsünde yüce derecelere ulaşabilir. Bu nedenle mutasavvıflar etrafındaki insanlara, büyük himmet sahibi olmalarını, gözlerini daha kıymetli olana çevirmelerini, sıradan ve basit şeylere tenezzül etmemelerini öğütlemişlerdir.²⁰

Herevî himmeti, dünyanın verdiği sıkıntılardan kalbi muhafaza ederek, sonsuz olan âhireti arzulamaya yönlendirmek; güzel ameller işlemek, işlenen amellerle iktifa etmeyip daha üstün şeyler istemek amellerin sonucunda elde edilen güzel hâllerle de iktifa etmeyip gözleri daha yükseklerle çevirmek şeklinde üç kategoride ele almıştır.²¹

Şârih eserini kaleme almaya başlamadan evvel hocasından “himmet” diler:

¹⁷ Sâ'du'llâh el-Halvetî, *Kasîde-i Bürde Şerhi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 3976, 46.

¹⁸ Türk Dil Kurumu, “Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük”, erişim: 25 Şubat 2019, tdk.gov.tr.

¹⁹ Mehmet Demirci, “Himmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18: 56-57.

²⁰ Demirci, “Himmet”, 18: 57.

²¹ Demirci, “Himmet”, 18: 57.

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

“...müşîr *Hâzretlerinüñ yümn-i himmet ve hüsni-taviyyetleri ile bi-kaderi'l-vüsa'î ve'l-îmkân kaşîde-i mezbûre şerh olunup ve lisân-ı Türkî ile manzûm terceme eyleyen 'azîz mütercimüñ kaşîdesi dahı her beytüñ muqâbelesinde bile kayd olundu.*”

Sa'du'llâh El-Halvetî'ye isnad edilen söz konusu şerhin dibâcesinde yer alan bu cümlelerden hareketle eserin, Sa'du'llâh El-Halvetî'nin himmetiyle bir mürîdi tarafından kaleme alındığı düşünülmektedir.

2. Dervîş

Dervîş Farsça bir sözcüktür. Genel anlamda, “muhtaç ve dilenci” manalarına gelen bu sözcük, zamanla çok farklı milletlerce kullanıldığı için değişik manalar kazanmıştır.²² Dervîş sözcüğü ilk dönemlerde zâhid, zühd, sûfi ve tasavvuf gibi kelimelere karşılık kullanılırken zamanla daha farklı anlamlar kazanmıştır.²³ Tasavvufta, “bir tarikata bağlı olan kişi” anlamında kullanılır.²⁴

Şerhte birkaç kez kullanılan bu kavrama, eserin yazılma serüveninden bahsedilen bölümde yer verilmiştir:

“*İttifâk bir dervîş baña gelüp eyitdi ki: “Yâ seyyidî, ol Hâzret-i Risâleti medh itdüğün kaşîdeyi ben eşitmeklik isterem anı baña ta'lim eyle” didi.*”

Burada dervîş diye bahsedilen kişi, İmâm Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde adlı bir eser yazdığından en başından beri haberdar olan ehl-i kalp biridir.

3. Nefs/Nefis

Nefs/nefis, nefis/nefis terbiyesi, nefis muhasebesi, hesaba çekme gibi terimler, tasavvufta çok kullanılan terimlerdenidir. Nefsin sözlük anlamı, ruh, can, hayat, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzulardır...²⁵ Nefs, tasavvuf literatüründe ise genelde “kulun işlediği günahlar ve yerilen

²² Tahsin Yazıcı, “Dervîş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9: 188.

²³ Yazıcı, “Dervîş”, 9: 188.

²⁴ Hülya Küçük, *Tasavvufî Giriş*, (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2011), 55.

²⁵ Süleyman Uludağ, “Nefs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32: 526.

ahlâkın yeri” olarak tanımlanır.²⁶ Şerhin birçok yerinde bu kavrama yer verilmiştir. Şârih, kimi yerde kendi nefesine hitap eder. Onlardan birinde, nefesine kanla karışık akan gözyaşlarının birine âşık olmasıyla ilgili olup olmadığını sorar:

“Ve beytüñ ma‘nâsı oldur ki şâ‘ir -enâra ‘llâhü burhânehü- kendü nefsi-ne hıtab idüp eydür ki: İy kimesne, sen ki bu gözyaşını kana karışdurup gö-züñden ağıdursın ol ağacuñ şâhibi olan ve ol mekânda sâkin olan yârâni añup ve tezekkür itmekden midür?”

Şâir nefsinin hiç söz dinlemediğinden, “yapma” dediğini daha çok yaptığından yakınır:

“...Ve bu beyt daħi şâ‘ir -tâbe ‘llâhu serâhu- kendü nefsi-ne hıtab idüp eydür ki:

- İy kimesne senüñ iki gözünüñ ‘aceb hâli var ki eger iki göz ağla-mağdan sâkin ol disem anlar ağlamağı ziyâde iderler. Ve senüñ gönliñüñ daħi ‘aceb hâli var ki eger, “İy gönül aşğdan ayılup ‘aqlunı cem‘ eyle disem henüz aşğdan bî-hüşlğı ziyâde eyler.”

Mutasavvıflar Kur’an’dan bazı ayetlere dayanarak nefsin yedi mertebesi ya da yedi sıfatı olduğu düşüncesine ulaşmışlardır.²⁷Şârih nefis konusunda yedi nefsten²⁸, en çok “Nefs-i Emmâre” üzerinde durmuştur. Mutasavvıfların açıklamalarına göre, kötülükleri emredici durumunda olan ve bu yüzden de “emmâre” sıfatıyla anılan nefis, bu ilk makamda dünyaya meyillidir. Kötü olan hasletlerin –hased, kibir vs.- hepsini emredici niteliktedir.²⁹

Şâir bu nefsin insanı kötülüğe/dalalete döndürmedeki rolünü, at-yular benzetmesi ile anlatmıştır. Nasıl ki bir at yularından çekildiği yöne doğru gider, aksi yöne gidemezse; insan da eğer yönünü nefis-i emmâreden farklı yöne çevirmese yönü her zaman yanlışa ve kötülüğe dönük olacaktır:

²⁶ Küçük, *Tasavvufa Giriş*, 61.

²⁷ Hasan Kayıklık, *Tasavvuf Psikolojisi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 99.

²⁸ Nefs-i Emmâre, Nefs-i Levvâme, Nefs-i Mülhime, Nefs-i Mutmainne, Nefs-i Raziyye, Nefs-i Marziyye, Nefs-i Kâmile.

²⁹ Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986), 45.

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

*“Fe inne emmâretî bi's-sü'î me'tte'azat
Min cehlihâ bi nezîri'ş-şeybi ve'l-heremi”*

*“...Ya'nî kimdür ki nefsi emmâre-i dâlâletden döndüre nitekîm
cimâhu'l-hayli uyânla döndürürlerdi.”*

Kişi ne kadar açsa, yemek yeme isteği o kadar çoktur. Nefsin açlığını zikirle, sabırla, zühdle... gidermeye çalışmak yerine, onu insanı kötülüğe sevk eden şeylerle –günahlarla- doyurmak ve şımartmak onun açlığını daha da artıracaktır. Böylece istekleri bitmek bilmeyen nefis, yularından çekilen bir at misali; insanı sürekli kötülüğe sürükleyecektir.

Şâir, nefsi küçük bir çocuğa benzetmiştir. Nefis de büyük sözü dinlemeyen küçük bir çocuk gibi neye “Yapma, dur!” denirse onu yapmaya daha çok heveslidir. Nefsi her türlü fenalıktan alıkoymak sebepsiz ağlayan bir çocuğu susturmak kadar zordur. Bu sebeple nefsi kötü isteklerden, bebeği süttten ayırır gibi ayırmak gerekir. Nasıl ki süt içmek istediğinde, acıktığında ağlayan bebek bile zamanı gelince çeşitli metotlarla süttten ayrılıyor ve bir daha süt içmeyi aklına bile getirmiyorsa, nefsi de çeşitli yol ve yöntemlerle kötülüklerden ayırmak gerekir. Bir daha süte dönmeyen çocuk gibi nefis de kötülüğe dönmemelidir:

*“Ve'n-nefsü ke't-ıflî in tühmilhü şebbe 'alâ
Hubbi'r-radâ'i ve in teftümhü yenfetümi”*

*“Kavlühü: İn tühmilhü ya'nî ol ıflî kıyasın ve kavlühü şebbe ya'nî
harîş olur ve kavlühü teftümhü tedrîb bâbından ya'nî eger ol ıflî sūd içmek-
den ayırsañ, ayrılır ve sūdi unudur beytüh ma'nāsı oldur ki nefis ıflî oğlan
gibidür. Eger sūdi yutmaktan men' itmeyesün hırş ziyâde olur. Ve eger ayı-
rasın ayrılır ve eger nefsi dañi kıyasın şehveti ve me'âşîye harîş olur ve
eger men' idesen memnu' olur.”*

Muhakkak ki ticaretinde yüklü kâr elde edenler; nefisini ve dünya nimetlerine karşılık dini satın alanlar; nefisini dizginlemeyi başarabilenlerdir. Şâir kendi nefisine hitap ederek, ona ticaretinde zararda olduğunu söyler ve “sen dünya karşılığında dinini sattın!” diyerek esef eder:

*“Fe yâ haşârate nefsin fî ticâretihâ
Lem teşteri'd-dîne bi'd-dünyâ velem teşumi”*

Şârih de çok değerli olan âhiretini, nefis engeline takılarak değersiz olan dünya ile değişmesinden duyduğu üzüntüyü ifade eder:

“Hasârat mağbunlukdur. Ve kavlühü tesüm sūmm’ dendir ki sūmm nesneyi şātun almağda bāzârlaşmağdır ya’nî ey nefsüñ mağbunlığı ol nefsüñ ticâretinde dünyâyı şemen eylemekle dînini satun aldıñ...”

4. Aşk/Âşık

Aşk; sevmenin ne olduğunu öğretir, feragat ve fedakârlığın da yollarını gösterir.³⁰ Aşk mecâzî ve ilahî olmak üzere ikiye ayrılır: Birincisi cinsin cinsi sevmesi olan beşeri sevgi, ikincisi ise bir cinsten olanın kendi cinsinden olmayanı, yani kulun Allah’ı sevmesidir.³¹ Aşk, Allah’ın huzurunda ayağını sıkı basmak, Allah aşkıyla kendini kaybetmemektir.

Mutasavvıflar aşkı sevginin en üst hâli kabul edip, sevgiyi şu şekilde derecelendirmişlerdir: 1-Meveddet: Sevgi sebebiyle kalbin özlem duymasıdır. 2- Heva: Sâlike sürekli gözyaşı döktüren sevdadır. 3- Hillet: Sevgilinin sevgisiyle kendinden geçmesidir. 4-Mulıbbet: Kötü huylardan arınmaktır. 5- Sağaf: Kalbi yakıp parçalayan sevgidir. 6-Hüyam: Sevda duyan kişiyi çıldırtan sevgidir. 7- Valeh: Dostun ve yârin güzelliğini seyrederken, sevgi şarabıyla kendinden geçmek, sevgi şarabını kanasıya içmektir. 8- Aşk: Sevenin, sevgilisinde kendisini yok etmesi; aşkın yok olması, sadece ma’sukun var olması, her şeyin ondan ibaret olması halidir.³²

Mutasavvıflara göre, kâinatın sırrı aşktır.³³ Aşk adlı rüya öyle güzeldir ki kimse o rüyanın bitmesini arzu etmez:

“Ey gönül aşğdan ayılıp ‘aklunı cem’ eyle disem henüz aşğdan bî-hüşlığı ziyâde eyler.”

Aşğın türlü alemetleri vardır; onu gizlemeye çalışmak beyhude bir iştir. Gözyaşı ve aşğın muhabbetle yanıp tutuşan kalbi, aşğın iki delilidir. Bu ikisi

³⁰ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Marifet Yayınları), 236.

³¹ Mehmet Necmeddin Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 175.

³² İhsan Soysaldı, “Tasavvufta Aşk ve Marifet”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, (1988): 188.

³³ Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, 77.

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

aşığı hemen ele verir. Şâir burada âşığın heva boyutunda olduğunu ifade eder. Âşık aşkıdan ötürü devamlı ağlama halindedir:

*“İnkâriçün ya‘nî ‘âşık-ı müştâk gümân ider mi ki ‘ışk gizlü kıla bâ-
vücüd ki bu iki emrûñ ortasında ola ki ol iki emrûñ her birisi sebab-i zuhûr
‘ışkdur ki ol sebab-i zuhûruñ birisi gözyaşdûr ve birisi daği ol hayrân gön-
lûñ göyünmesidir.”*

Aşığın aşkını inkar etmesi son derece yersiz bir iştir. Çünkü aşkın esiri olan birinin aşkına iki büyük şahiti vardır. Biri göz pınarlarını kurutan gözyaşı diğeri ise vücudunu çepeçevre saran hastalıklar. Aşk esiri olan kişi aşkını ne kadar gizlemeye çalışırsa çalışsın, bu iki şahit onu hep ele verir. Şâir bu gerçekleri nefsine şöyle itiraf eder:

*“Ya‘nî şâ‘ir nevverallâhü mażca‘ahu kendü nefsine hıtab idüp eydür
ki:*

*‘Aceb hâlidir ki gözûñ şahidleri ve hastalığıñ ve za‘ifliğiñ senüñ
‘aşkıña şehâdet eyledükden soñra sen kendü ‘aşkıña inkâr eylersin ve ‘aşkıñı
gizlersin. Nitekim mütercim buyurur:*

*“‘Âşıklığı gibi nicesi inkâr kılasun. Yaşıyla hastalığı virürken şehâde-
ti.”*

Burada âşık, sevginin son mertebesi olan aşk basamağına ulaşmıştır. Onun için, âşık ve aşk diye bir şey yoktur. Sadece mâşuk vardır. Aşkın ve âşıklığın inkâr edilme nedeni budur.

5. Hayret

Lügatte, “şaşırmak, yolunu kaybetmek” manalarına gelir.³⁴ Kalpteki bir vârit sebebiyle seyr ü sülûk halindeki kişinin muhakeme yapamaz durumda olmasıdır.³⁵ Hayret sözcüğü Arapça’da şaşkınlığı ifade eder. Korku ile recâ arasında bir yerdir.³⁶

³⁴Erhan Yetik, “Hayret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17: 60.

³⁵Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 163.

³⁶ Fatma Kopuz Çetinkaya, “Ferîdüddîn Attâr’ın Muhtarnâme’si ve Hayret Makamı”, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 43 (2016): 168.

Allah'ın çeşitli ve sonsuz tecellilerine mazhar olan sûfiler, hayretlerini manzum ve mensur eserlerinde kaleme almışlardır. Onlar, bu konudaki düşüncelerini açıklamak için ilgi çekici hikâyeler ve menkıbeler anlatmışlardır. Örneğin, Ferîdüddin Attâr'ın Mantıku't-Tayr adlı eserinde, hayret makamını yedi vadinin altıncısı olarak ifade etmiştir.³⁷

“Ağlayıp durma, aşk sebebiyle hüznülenme” dendikçe aşğın gönlünün bu güzel duygu sebebiyle hayreti daha da artar. Âşık, kalbindeki muhabbetin yoğunluğundan ötürü duygusallığı da aşkı doğrultusunda artar, gözleri hep nemlidir. Şârih bu duruma dikkat çeker:

“Ağlama didükçe gözün noldı yaş döker, eyle didükçe gönlün arturdı hayreti.”

Âşğın yaşadığı şaşkınlık hâli, aşkı nispetinde artar. Aşk duygusu sâlikin gözyaşını artırırken, gözyaşının çok akması da onun hayretini aynı oranda artırır.

6. Vecd

Vecd, bulmak manasına gelen Arapça bir isimdir. Tasavvuf ıstılahında, beş duyunun biriyle veya kuvve-i şehvî ve kuvve-i gadabiyye yahut akıl yoluyla bulmak manasına gelir.³⁸ Diğer bir ifadeye göre vecd, kulun benliğinden uzaklaşarak kendini kaybedip Allah'ı bulmasıdır. “Vecd hâli, keder, aşk ve iştihak sarhoşluğu içinde yüksek heyecanla Hakk'tan tecellilerin geldiği ulvî bir coşkunluk hâlidir. Hakk'ın tecellilerini tecrübe eden sâlikin kalbi huzura erer ve kendini kaybeder.”³⁹ “Vecd, tasavvufî sahayla sınırlı olmayıp, bütün dinî tecrübelerde mevcuttur.”⁴⁰

*“Ve eşbete'l-vecdü hata 'abratın ve danā
Mişle'l-bahāri 'alā haddeyke ve'l-'anemi”*

³⁷Yetik, “Hayret”, 17: 61.

³⁸ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 222-223.

³⁹ Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 181.

⁴⁰ J. C. Bürgel, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Gazellerinde İki Yapısal İlke: Vecd ve Kontrol”, trc. Tahir Uluç, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim)* 7/3 (2007): 323.

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Şârih yukarıdaki beyti şerh etmeye, vecdin muhabbet anlamına geldiğini ifade ederek başlar:

Vecd muhabbetdür ve 'abratü göz yâşudur.'

Burada âşığa, hüznün ve kederden ötürü kanla karışık gözyaşları sebebiyle yüzünde oluşan kırmızı çizgilerin ve hastalık ve zayıflık belirtisi olan sarılığın sebebi sorulur. Ve ondaki aşk hâlinin, âşikar olmasına rağmen, onun niçin aşkını saklamakta ısrar ettiği sorgulanır.

7. Teberrük

Teberrük, sözlükte bir şeyin hayrını ve bereketini aramak, yapılan işten hayır ve bereket beklemek manasındadır.⁴¹ Ashâb-ı Kirâm'ın Hz. Peygamber'e muhabbeti, hürmet ve saygısı en üst düzeydedir. Hadis, Siyer ve Meğâzi kitaplarında bu söylediğimizi destekler nitelikte pek çok örnek bulmak mümkündür.⁴² Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgi neticesinde ashâbın bazıları gerek Hz. Peygamber'in zâtı gerekse kullandığı eşyalarla teberrük etmiştir. O'nun saçlarını muhafaza etmek, peygamberlik mührünü öpmek⁴³ gibi davranışlar teberrük ile ilgilidir. Yine Hz. Peygamber'in eşyasının kıymetli bir hâtıra olarak saklanıp korunarak, uygun zaman ve mekânlarda insanların nazarlarına sunulması da teberrük kapsamında değerlendirilir. Bütün bu davranışların ortak bir nedeni vardır o da Hz. Peygamber'e duyulan engin muhabbeti.⁴⁴

Kasîde-i Bürde'nin en çok rivayet edilen hikâyesine temas edilerek, bu şiir Allah'tan şifa umularak okunmuştur. Nitekim rivayetlerde bu şiiri İmâm Bûsîrî'den isteyen bir zâtın şiirle teberrük ettiği ve âmâ olan gözlerinin açıldığı söylenir:

*"Benim katımda bürde adlu nesne yokdur ammâ Hazret-i Nebi-
'Aleyhi's-selâmîñ- medhinde Bûşîrî inşâ itdügi kaçîde vardur ki biz aniñla
istişfâ ve teberrük idinürüz diyüp kaçîde-i mezkûre-i ibrâz mezbûr*

⁴¹ Şemsettin Kırış, "Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük", *Marife Bilimsel Birikim Dergisi* 1 (2011): 189.

⁴² Nuri Topaloğlu, "Hazreti Peygamber'in Zâtı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 1/ 1 (2003): 72.

⁴³ Topaloğlu, "Hazreti Peygamber'in Zâtı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi", 74-79.

⁴⁴ Topaloğlu, "Hazreti Peygamber'in Zâtı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi", 94-95.

Sa‘dü’ddîn alup kaşide-i mezbûre-i iki gözine koyup Allah Te‘alâ’dan bu kaşide ile istişfâ‘ ve istişfâ idüp ol vaq̄tde mezkûr Sa‘dü’ddîn şifâ ve şıhhat buldı diyü mezkûr Bûşîrî haber virdi.”

8. Kâbe Kavseyn

Kâbe kavseyn, “iki yay ucu aralığı kadar” demektir. Hz. Peygamber’in miracta sidretü’l-müntehâda Allah’a çok yakın olması anlamında kullanılır.⁴⁵ Tasavvuf ilminde Emr-i İlahî’de isimler arasındaki isimle ilgili yakınlık makamına denir.⁴⁶ Hz. Peygamber’in mirac gecesi Allah’ı görüp görmediği konusunda sahabe arasında farklı görüşler vardır: Hz. Aişe ve bazı sahabiler, Hz. Peygamber’in Allah’ı gördüğünü inkâr etmiştir. İbn Abbas ile bazı sahabiler ve bazı İslâm büyükleri ise O’nun, Mirac’ta Allah’ı gördüğünü söylemişlerdir.⁴⁷

Peygamber aşkıyla yanan şâir, aşağıdaki beytinde Hz. Peygamber’in Mirac Gecesi eriştiği makamın üstünlüğüne dikkat çekmiştir. Bu makam Kur’ân-ı Kerîm’de “Kâbe-Kavseyn” diye vâfedilir. (Necm, 53/4-18)⁴⁸ Kâbe-Kavseyn öyle yüce bir mertebedir ki oraya Hz. Peygamber’den başka hiçbir peygamber erişememiştir:

*“Ve bitte terkâ ilâ en nilte menziletin
Min kâbe kavseyni lem tüdrak ve lem türami”*

9. Hevâ/Heves

⁴⁵ Salih Sabri Yavuz, “Mi‘rac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 30: 134.

⁴⁵ 5/Mâide/54.

⁴⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 200.

⁴⁷ Lütfi Şentürk, “Mirac’da Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Allah’ı Gördü mü?”, *Diyanet Dergisi* 17/3, (Mayıs-Haziran 1978): 138.

⁴⁸ “O ancak kendisine vahyolunanı söyler. Onu muazzam kuvvetlere, üstün bir akıl ve dirayete sahip Cebrail öğretti ki, kendisine gerçek suretiyle görünmüştür. O, ufkun en yukarısında idi. Sonra indi ve yaklaştı. Nihayet kendisine iki yay kadar, hattâ daha da yakın oldu. Sonra da vahyolunacak şeyi Allah’ın kuluna vahyetti. Onun gördüğünü kalbi yalanlamadı. Şimdi onun gördüğü hakkında onunla mücadele mi edeceksiniz? And olsun ki, onu bir kere daha hakikî suretinde, Sidretü’l-müntehâda gördü ki, onun yanında Me’vâ Cenneti vardır. O zaman Sidre’yi Allah’ın nuru kaplamıştı. Göz ne şaştı, ne de başka bir şeye baktı. And olsun ki Rabbinin âyetlerinden en büyüklerini gördü.”

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Nefsin doğası gereği iyiden ve iyilikte yüz çevirip; kötü ve kötülüğe yönelmesidir. Şâir, nefsi arzuladığı şeylerden men etmek gerektiğini söylyerek; nefsin hâkim olduğu kişi olmamak hususunda dikkatli olunmayı tavsiye eder. Şüphe yok ki nefsin arzu ve hevesinin hâkim olduğu kişiler ya ciddi zararlar görür ya da helâk olur:

*“Faşrif hevâhâ ve hâzîr en tüvelliyehû
İnne'l-hevâ mâ tevellâ yuşım ev yeşımı”*

Eğer kişi nefsini, bedenine hâkim kılsa; asla kurtuluşa eremez ve bedbaht insanlardan biri olur. Bu sebeple nefis asla şımartılmamalıdır. Nefsine uyan insanlar, hem Allah'tan hem de Allah'ın yarattığı insanlardan uzaklaşır çünkü nefis sürekli olarak insanı Allah'ın haram kıldıklarına sevk eder. Böylece nefsine uyan insan, yanlış işler yaparak hem kendi âhîretini berbat eder hem de diğer insanların hayatını zindana çevirir. Yeryüzünde yaşanan hırsızlık, cinayet vb. suçlar nefsin bedene hâkim olmasıyla ilgili sonuçlardan bazılarıdır. Şâir bu hususlara dikkat çeker:

“...Beytüh ma'nâsı oldur ki nefsiñ hevâsını döndürsün ol hevâyı nefse hâkim eylemekden hâzer eyle. Be-dorostî ve râstî ol hevâ mâdemki nefse hâkim ola ol hevâ oğ atup seni öldürür ve yâhud 'ayb ve 'âr yetişdürür.”

10. Melâmet

Lügat anlamı kınamak, kötülemek, ayıplamaktır.⁴⁹ Melâmet anlayışını temellendirmek isteyenler Kur'ân-ı Kerîm'in 5.sûresinde yer alan⁵⁰ “kınayanın kınamasından korkmazlar” ayetini delil olarak sunarlar. Söz konusu ayet, melâmet anlayışının ana felsefesidir, denilebilir.⁵¹ Tasavvuf terimi olarak ise kısaca melâmet, insanlara gösteriş olacak korkusu gütmeksizin, nefisle daha güçlü bir mücadele için iyilikleri gizleyerek kötülükleri açığa vurmak; kişinin başka-

⁴⁹ Nihat Azamat, “Melâmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 24-25.

⁵⁰ 5/Mâide/54.

⁵¹ Necdet Şengün, “Şeyh Ahmed Rindî Sivâsî ve Şiirlerinde Melâmet Neşvesi”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri* (Sivas, 30 Nisan-1 Mayıs 2010), 382.

larının ayıp ve günahlarını araştırması yerine kendi kusur ve hatalarıyla ilgilenmesi gibi anlamlara gelir.⁵²

Şârih melâmet hakkında şunları söyleyerek, aşkla melâmet ilişkisine değinir:

“Lâ'im melâmet idicidür ve hevâ 'ışkdur ve 'uzriy 'ışkın sıfatıdır ki benû 'uzriyyiye mensubdur ve benû 'uzriyyi kabiledür ki ol kabîle bir hayşiyet ile 'ışkda ve muhabbetde meşhurlardur ki her kim ki anlardan 'âşık olsa fi'l-hâl olur. Ya'ni iy beni melâmet idici ki ben 'ışk-ı 'uzrinde iken benüm saña özrüm vardur ve eger sende inşâf olaydı melâmet eylemezdüñ.”

Beyitte zikredilen Beni Uzre, Yemen'de yaşamış bir kabiledir. Bu kabilenin fertleri hem çok iffetli oluşlarıyla hem de karasevda derecesine varan aşklarıyla meşhurluşmuş. Öyle ki onların çoğu, çektikleri bu karasevda sebebiyle kurtuluşlarını ölümle ilişkilendirmiş.⁵³ Şerhte Beni Uzre kabilesi üzerinden, âşığın âşkının büyüklüğüne dikkat çekilmiştir.

11. Mağfiret

Lügat anlamı örtmek, gizlemek, hataları bağışlamaktır.⁵⁴ Mağfiret kavramının, Kur'ân-ı Kerîm'de 100 sûrede geçmesi Allah'ın affediciliğinin büyüklüğünü göstermektedir. Ayrıca, "Şunu bilmelisin ki rabbinin bağışlayıcılığı engindir" (en-Necm 53/32) gibi ayetlerin birçoğunda mağfiretle beraber ecir, bol rızık ve cennetlerin bahşedileceği ifade edilmektedir.⁵⁵

Haram olan her şey nefse hoş görünür ancak kişiyi felâkete sürükler. Nefs ve hevâ kulun kalbinde kirliliklere sebep olur. Kalbi günah kirliliğinden temizleyecek olan yegâne şey nedâmet duyup, gözyaşı akıtmaktır. Gözyaşı rahmet sebebidir, sahibini korkularından emin kılar. Gözyaşı iç huzuru sağlar. Bu se-

⁵² İrfan Gündüz, "Fütüvvet, Melâmet ve Ahilik ya da Tasavvufî Düşüncede Dünya Anlayışı", *Eğitim ve Verimlilik Sempozyumu Bildirileri*, (Sivas 2007), ed. Şaban Tutcu, Osman Kavaklıoğlu, (Sivas: Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, 2007), 55.

⁵³ Muhammed b. Said el-Bûsîrî, *Kaside-i Bürde Tercümesi ve Şerhi*, trc. Âbidin Paşa, Sadeleştiren: Ömer Faruk Harman, (İstanbul: Gençlik Basımevi, 1977), 22.

⁵⁴ Adil Bebek, "Mağfiret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 27: 313.

⁵⁵ Bebek, "Mağfiret", 27: 314.

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

bepile kul, samimi bir tevbe ile nefsinin, kalbinde yol açtığı tahribatları yok edebilmelidir. Zira kulun, Allah'ın kapısından başka çalacak kapısı yoktur. O öyle bir kapıdır ki gelen boş çevrilmez. Şâir, tutamadığı sözlerden, işlediği günahlardan, nefsine uyup yanlış yaptığı her ândan ve her şeyden ötürü, rahmet ve mağfireti sonsuz olan Rabb'ine sığınır:

*“Ve ’stağfirullāhe min kavlin bilā ’amelin
Le kad nesebtü bihi neslen lizî ’uqumi”*

12. Zühd

“Sözlükte zühd “bir şeye rağbet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek” gibi anlamlara gelir.”⁵⁶ Zühd kavramı Kur'an'da lafız olarak yalnızca bir ayette geçer. Dünya ve dünyayla alakalı olanlardan yüz çevirmek anlamıyla ise Kur'an'daki birçok ayet-i kerimeyle ilişkilendirmek mümkündür.⁵⁷ Zühd, her türlü mesâviden, kıl u kâldan, abesten sakınmaktır. Bu, kuvvetli bir irade meselesidir. Çünkü cemiyet içinde bundan kurtulmak çok müşkildir.⁵⁸

Hz. Peygamber diğer birçok konuda olduğu gibi zühdde de ümmetine örnektir. O, Uhut Dağı kadar altını dahi değersiz görerek, dünyanın gölgelenme yeri olduğunu, gerçek yurdun âhîret olduğunu devamlı vurgulamıştır. O'nun ümmetine düşen de Kur'an'a ve Sünnet'e sıkı sıkı sarılmak ve dünya ziynetlerine heves etmemektir.

Hz. Peygamber'in ümmeti olarak, sünneti terk etmekten ötürü duyulan üzümlük ve pişmanlık şerhte şöyle dile getirilir:

“Ya'nî terk eyledüm ol zāt-ı şerîfüñ sünnetini ki ol sulţān zühde şol kadardur ki zühdüni hâceti te 'kîd eyleyüp muhkem eyledi.”

13. Hüsn

⁵⁶Semih Ceyhan, “Zühd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44: 530.

⁵⁷ Ali Bolat, “Muhâsibî (ö. 241/855)'nin el-Mekâsib'i Bağlamında Tasavvufta Dünyaya Bakış ve Hakikî Zühd Anlayışı”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (2003): 181.

⁵⁸ Mahir İz, *Tasavvuf*, (İstanbul: Rahle Yayınevi), 104.

Zâtıdaki kemaldır ki, Allah'tan başkası için söz konusu olamaz. İlahî güzelliğidir. Kâinattaki tüm güzellikler Hz. Peygamber'in güzelliğinden ileri gelir.⁵⁹ Hz. Peygamber'in güzelliği kimsede yoktur:

“Ya‘nî ol Habîbullâh hüsünlerde aña şerîk bulunmağdan münezzehdür. Ya‘nî şerîki yokdur.”

Hz. Peygamber (s.a.v) güllerden dahi güzeldir. O'nun güzelliğiyle boy ölçülebilecek kimse yoktur. Fuzûlî, bu hakikati *Su Kasidesi*'nde şöyle ifade etmiştir:

*“Suya virsün bâğ-bân gül-zârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gül-zâra su”⁶⁰*

Hz. Peygamber'in güzel huy ve davranışları da bedenindeki güzellikler de saymakla bitmez. O hem dış hem de iç güzelliğiyle tüm insanlığa bir örnektir. Hiçbir kimse onunla “güzel ve iyi olmak” noktasında yarışamaz. O, Allah'ın en sevdiği kuludur. Muallim Nâci de bu hakîkate dikkat çekerek şöyle demiştir:

*“Arz-ı tâ'zim eylemez mi âlem-i imkân sana
Arz-ı ta'zim etti Allah-ı azimü'ş-şân sana”⁶¹*

14. İhya

Lügat anlamı canlandırmak, diriltmektir.⁶² Hz. Peygamber'in ismi zikredilerek edilen dualar gönüller diriltir. Bu sebeple dua etmeye başlarken, Hz. Peygamber'in ismi söylenmeli, ona salât u selâm getirilmelidir:

“Dârisü'r-rimem eski ve çürümüş gömleklere dirler ya‘nî Resûl ‘aleyhi's-selâmuñ kadri ‘azamdur şöyle ki eger anuñ esmâsı mu‘cizâtı kadrine münâsib oldu lâzım geldi ki anuñ ism-i şerîfiyle du‘â olunduğda ism-i şerîfi dârisü'r-rimem ihyâ idüpdiri ideydi.”

⁵⁹Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 176.

⁶⁰ Nesre çeviri: “Bahçıvan gül bahçesini sele versin (su ile mahvetsin), boşuna yorulmasın; çünkü bin gül bahçesine su verse de senin yüzün gibi bir gül açılmaz.”

⁶¹ Nesre çeviri: “Bütün yaratılmışlar seni nasıl büyük sayıp hürmet göstermez? Seni şanı yüce Allah ululamış, hürmetli kılmıştır.”

⁶² Hamza Aktan, “İhyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22: 7.

15. Kerem

İhsan ve lütuf anlamlarına gelir.⁶³ Kerem, hiçbir karşılık, ödül vs. beklemezsizin sırf Allah rızası için yapılan iyilik ve yardımdır. Herkeste olmayan bu özellik en çok Hz. Peygamber (s.a.v)'de vardı. O'nun bu özelliği Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle övülmüştür: "...Ve sen büyük bir ahlâk üzerindesin" (el-Kalem, 68/4).

Müslümanlara örnek olarak gönderilen ve diğer ahlâki özellikler bakımından olduğu gibi kerem sahibi olma yönünden de zirvededir. İmâm Bûsîrî, Efendimiz (s.a.s)'i letafette bir çiçeğe, şerefli olma yönünden dolunaya benzetmiştir. Şâir, O'nun kerem yönünü ise, "Keremde Derya" diyerek ifade etmiştir. Zira Hz. Peygamber'in yaratılışındaki güzellik ve narinlik, çiçekteki güzellik ve letafetle benzerdir. Gecenin karanlığında ışık saçan ay gibi, Hz. Peygamber hem davranışlarıyla hem de sözleriyle Cahiliye karanlığında ışık saçmıştır. O güzelliği ve nuruyla tüm karanlıkları aydınlatmıştır. Denizlerdeki inci vb. değerli mücevherlerin dünyayı süslediği gibi ilim ve irfan deryası olan Hz. Peygamber de kalbinden sökülüp dilinden dökülenlerle ümmetinin gönüllerini süslemiştir:

*"Ka'z-zehri fî terafîn ve'l-bedri fî şerefîn
Ve'l-baħru fî keremi ve'd-dehri fî himemi"*

Bu sebeple o, şâir tarafından bir çiçeğe, dolunaya ve inciye; örnek yaşamıyla insanları en güzel, en yüksek mertebelere çıkarmaya devam etmesi yönüyle de zamana benzetilmiştir.

Sonuç

Hz. Peygamber'e duyulan muhabbetin bir nişanesi olan Kasîde-i Bürde, Müslümanlar arasında nesilden nesile okunmuş; üzerine yüzlerce şerh vb. çalışma yapılmıştır. İmâm Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si üzerine yazılan şerhlerden biri Şeyh Sa'du'llah el-Halvetî'nin mürîdlerinden birine ait olan, bu anonim şerhtir.

⁶³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 211.

Şârih, bu şerhi kaleme almadan evvel şeyhinden himmet beklediğini dile getirmiştir. O, himmeti, Allah'tan gelecek olan muvaffakiyetin anahtarı olarak görmüştür.

Şârih, Kasîde-i Bürde'nin yazılış öyküsünü "derviş" diye nitelendirdiği ehl-i kalp birinin İmâm Bûsîrî'ye gelmesine ve ondan gece rüyasında Hz. Peygamber'e okuduğu şiiri talep etmesine dayandırır.

Hem şâirin hem şârihin üzerinde en çok durduğu tasavvufî kavramın nefis/nefis olduğu söylenebilir. İki de nefsi, birçok teşbihle anlatmış, nefisle mücadelenin önemine değinmiş, nefsin mertebelerinden özellikle nefis-i emmârenin altını çizmiştir. Onların nefse dair benzetmelerinden biri at ve yular benzetmesidir. Atın yuları nereye doğru çekilirse, at da o yöne doğru hareket eder. İnsan nefsi de hayır ya da şer yönünden hangisine doğru çekilirse, insanın yaşayışı da (akıbeti) o yönde olur. Nefisle ilgili benzetmelerden biri de bebek ve süt örneği ile yapılmıştır. Bir bebeğin süttten ayrılacağı zamanı belirleyen nasıl ki annesi ise nefsin kötü arzu isteklerden ve günahlardan ayrılma zamanını belirleyecek olan da kulun kendisidir. Aksi takdirde nefis her daim kötülüğü ister; bebeğin süttten ayrılmak istemeyişi gibi o da heva ve hevesten ayrılmak istemez diyen şârih, süttten ayrılan bebeğin sütü unuttuğuna ve bir daha istemediğine dikkat çeker.

Şiirde ve şerhte en çok tekrarlanan tasavvufî kavramlardan bir diğeri ise aşk/âşık'tır. Şâir ve şârih âşkın insanı hâlden hâle soktuğunu; bu hâl değişiminin ise âşık tarafından gizlenmesinin mümkün olmadığını ifade eder.

Şâirin ve şârihin eserlerine aldıkları tasavvufî kavramlardan diğeri hayret, vecd, tebberük kâbe kavseyn, hevâ/heves, melâmet mağfîret, zühd, hüsn, ihya ve keremdir. Şârih, aşğın hayret duygusuna, sevdiğine duyduğu aşk sayesinde eriştiğini; vecd denilen şeyin muhabbetin ta kendisi olduğunu, Hz. Peygamber'e teberrük etmenin Ona duyulan saygı ve sevginin bir tezahürü olduğunu söyler. İmâm Bûsîrî bir beytinde Hz. Peygamber'in Allah'la olan yakınlığını ifade etmek için, Onun mirac hadisesinde yaşadıklarına gönderme yaparak kâbe kavseyn kavramını kullanır.

Şârih aşk duygusunun sâliki melâmete sürüklediğine değinmiştir. Hz. Peygamber'in gönüller dirilttiğini ihya kavramıyla açıklayan şârih Allah'a dua etmenin önemini mağfîret ekseninde ele almıştır.

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Şârih, Hz. Peygamber'in elindeki kanaat ederek, dünya malına hırs ve tamah etmemesi özelliğini örnek almamız gerektiğini zühd kavramıyla ifade etmiştir. İmâm Bûsûrî ise, hüsn ve keremde en zirve ismin Hz. Peygamber olduğunu söyledikten sonra, onun ümmeti olanların bu iki hususta da onu örnek alması gerektiğini hatırlatmıştır.

Eserde kullanılan dinî-tasavvufî kavramlar İslâm inancıyla örtüşmekte, Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetle tezatlık göstermemektedir. Yukarıda verilen tasavvufî kavramların yanı sıra söz konusu şerhte ayet ve hadis kullanımı da oldukça fazladır. Bazı yerlerde tam metni verilen, bazı yerlerde ise sadece bir iki kelimeyle atıf yapılan hadislerin büyük bir kısmı sahih hadis kitaplarında tespit edilmiştir.

Netice olarak denilebilir ki İmâm Bûsûrî'nin ve onun eserine şerh yazan şârihin edebi yönü kadar tasavvufî yönü de dikkate değerdir. Şiirde ve şerhte kullanılan kavramların tasavvuf ilim dalının olmazsa olmaz yapı taşlarından olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın edebiyat ve tasavvuf araştırmacılarına kapı aralayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Sâ'du'llâh el-Halvetî'ye İsnad Edilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhi. Süleymaniye Kütüphanesi. Fatih 3976.

Aktan, Hamza. "İhyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 7. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

Altıntaş, Hayrani. *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

Armutçuoğlu, İlhan. *Kasîde-i Bürde Manzum Tercüme*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.

Azamat, Nihat. "Melâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 24-25. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Bardakçı, Mehmet Necmeddin. *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.

- Bebek, Adil. “Mağfiret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 27: 314. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bolat, Ali. “Muhâsibî (ö. 241/855)’nin el-Mekâsib’i Bağlamında Tasavvufta Dünyaya Bakış ve Hakikî Zühhd Anlayışı”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/11 (2003): 177-196.
- Bürgel, J. C.. “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin Gazellerinde İki Yapısal İlke: Vecd ve Kontrol”. trc. Tahir Uluç. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim)* 7/3 (2007): 323-336.
- Ceyhan, Semih. “Zühhd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 530-533. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Çetinkaya, Fatma Kopuz. “Ferîdüddîn Attâr’ın Muhtarnâme’si ve Hayret Makamı”. *NüshaŞarkiyat Araştırmaları Dergisi* 43 (2016): 167-178.
- Demirci, Mehmet. “Himmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 56-57. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatler*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Gündüz, İrfan. “Fütüvvet, Melâmet ve Ahilik ya da Tasavvufî Düşünce Dünyası Anlayışı”, *Eğitim ve Verimlilik Sempozyumu Bildirileri* (Sivas 2007). Ed. Şaban Tutcu, Osman Kavaklıoğlu, 49-63. Sivas: Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları, 2007.
- İz, Mahir. *Tasavvuf*. İstanbul: Rahle Yayınevi.
- Kayıklık, Hasan. *Tasavvuf Psikolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Kırış, Şemsettin. “Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük”. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim Dergisi)* 11/1 (2011): 189-200.
- Küçük, Hülya. *Tasavvufa Giriş*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2011.
- Mermer, Kenan. *Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûp –Kaside-i Bürde Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.

SA'DU'LLÂH EL-HALVETÎ'YE İSNAD EDİLEN ANONİM KASÎDE-İ
BÜRDE ŞERHİNDE TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

Muhammed b. Said el-Bûsîrî. *Kaside-i Bürde Tercümesi ve Şerhi*. Trc. Âbidin Paşa, Sadeleştiren: Ömer Faruk Harman, İstanbul: Gençlik Basımevi, 1977.

Sezer, İsmail Hakkı. *İmam Busiri ve Bürde'si*. Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1985.

Soysaldı, İhsan. "Tasavvufta Aşk ve Marifet". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1988): 187-216.

Şahin, Ebubekir Siddık. *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1997.

Şengün, Necdet. "Şeyh Ahmed Rindî Sivâsî ve Şiirlerinde Melâmet Neşvesi". İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri. 377-390. Sivas: 2010.

Şentürk, Lütfi. "Mirac'da Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Allah'ı Gördü mü?". *Diyanet Dergisi* 17/3 (Mayıs-Haziran 1978): 133-139.

Talal, Hussein Abdulameer. *Sadullah Halveti'nin Şerh-i Kasîde-i Bürdesi (İnceleme- Tenkitli metin)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2016.

Topaloğlu, Nuri. "Hazreti Peygamber'in Zatı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 1/1 (2003): 71-95.

Türk Dil Kurumu. "Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük". Erişim: 25 Şubat 2019, tdk.gov.tr.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Yeniterzi, Emine. *Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Yavuz, Salih Sabri. "Mi'rac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 134. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

MİNE TAŞDEMİR

- Yazar, Sadık. *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Gelenegi*. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.
- Yazıcı, Tahsin. “Derviş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 188. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Yetik, Erhan. “Hayret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 60. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Yılmaz, H. Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. 14. Baskı. İstanbul: Ensar Yayınları, 2011.